

Diyarbakır:
Âlimler, Ârifler, Edîpler

ENSAR NEŞRİYAT TİC. A.Ş.

ISBN : 978-605-2174-77-7

Sertifika No: 17576

Kitabın Adı

Diyarbakır:

Âlimler, Ârifler, Edîpler

Yayın Yönetmeni

Hüseyin KADER

Adem SAYDAN

Editörler

İbrahim ÖZCOŞAR

Ali KARAKAŞ

Mustafa ÖZTÜRK

Ziya POLAT

Yayına Hazırlayan

Hüseyin KAHRAMAN

Kapak

Halil YILMAZ

Baskı-Cilt

Matsis Matbaa Hizmetleri San. ve Tic. Ltd. Şti.

Tevfikbey Mah. Dr. Ali Demir Cad. No: 51 Sefaköy-İstanbul

Tel: 0212 624 21 11 pbx Faks: 0212 624 21 17

Sertifika No: 40421

1. Basım

Kasım 2018 / 1000 adet basılmıştır.

İletişim

Ensar Neşriyat Tic. A.Ş.

Düğmeciler Mah. Karasüleyman Tekke Sok. No :7 Eyüpsultan / İstanbul

Tel: (0212) 491 19 03 - 04 Faks: (0212) 438 42 04

www.ensarneyriyat.com.tr siparis@ensarneyriyat.com.tr

Diyarbakır: Âlimler, Ârifler, Edîpler

Editörler

İbrahim ÖZCOŞAR

Ali KARAKAŞ

Mustafa ÖZTÜRK

Ziya POLAT

İstanbul, 2018

İÇİNDEKİLER

Takdim IV

Önsöz..... VII

SAİD PAŞA DÎVÂNI'NDA ARUZ TASARRUFLARI
ÜZERİNE NOTLAR 1

Atabey Kılıç

ALİ EMİRÎ DİVANI'NDA ABDÜLHAMİT DÖNEMİNE DAİR
BAZI GÖZLEMLER..... 19

Ramazan Sarıççek

Halil Çeçen

ALİ EMİRÎ EFENDİ'NİN MİR'ÂTÜ'L-FEVÂ'İD ADLI ESERİNDE YER ALAN
MEDRESELER VE MÜDERRİSLER 37

Özkan Ciğa

DİYARBEKİRLİ ALİ EMİRÎ EFENDİNİN VEFATININ ARDINDAN
YAZILANLAR..... 57

Abdulhakim Tuğluk

DİYARBEKİRLİ DİVAN ŞAİRİ REFÎ'-İ ÂMİDÎ VE DİVAN'INDA
"TEMEDDÜH" SÖYLEMİ 73

Mustafa Öztürk

**LEBİB EFENDİ’NİN TARİH KITALARINDA
DİYARBAKIR KENTİNİN SOSYAL HAYATINDAN YANSIMALAR 113**

Sedat Kardeş

DİYÂRBEKİRLİ HATTAT DÎVÂN ŞÂİRLERİ 133

Mustafa Uğurlu Arslan

**BİLİNMEYEN BİR MECMUA VE DİYARBAKIRLI
ABDURRAHMAN ‘AVNÎ’NİN ŞİİRLERİ 155**

Ramazan Sarıçiçek

Hasan Kavruk

|| **KLASİK ŞİİRİN HAZAN VAKTİNDE BİR İNLEYİŞ:
DİYARBAKIRLI BÂKÎ VE “NÂLE” İSİMLİ ŞİİR KİTABI 179**

Ayşe Sağlam

**DİYARBAKIRLI BİR EDEBİYATÇI: ABBAS MAHMUD EL-AKKÂD VE
EŞTÂT MÜCTEME‘ÂT ADLI ESERİ 209**

Şahin Şimşek

**ŞEYHÜLİSLÂM MEHMED ES’AD EFENDİ’NİN
ATRÂBU’L-ÂSÂR Fİ TEZKİRET-İ UREFÂİ’L-EDVÂR
ADLI ESERİNDE DİYARBAKIRLI MÛSİKÎŞİNÂSLAR 223**

Hüseyin Akpınar

**DİYARBAKIR’LI AYDIN VE YAZAR ESMA OCAK’ A GÖRE
DİNİ VE KÜLTÜREL DEĞERLERİN PSİKO-SOSYAL AÇIDAN ANALİZİ 233**

Tahsin Kula

Fatma Betül Ekti

SEZÂİ KARAKOÇ'UN ŞİİRLERİNDE SOSYAL BOYUTLARI İLE KAN DAVALARI	255
Reyhana Salimova	
HİNT-FARS-OSMANLI HATTINDA BİR KÜLTÜR DURAĞI OLARAK DİYARBAKIR	265
Ahmet Tanyıldız	
DİYARBAKIRLI BİR İLİM ADAMI OLARAK CELAL YILDIRIM VE HADİS'E BAKIŞI	275
Ali Karakaş	
HADİSÇİLERİN VE USÛLCÜLERİN RÂVİNİN ADALETİ HAKKINDAKİ TUTUMLARI: SEYFUDDÎN ÂMİDÎ ÖRNEĞİ	305
Fikret Özçelik	
DİYARBAKIR ÂLİMLERİNDEN ZEYNELABİDİN ÇİÇEK (ÂMİDÎ) VE İLMİ KİŞİLİĞİ.....	325
Mehmet Nezir Esin	
HZ. PÊXEMBER DÎ DÎWANA ŞÊX EBDURREHMANÊ AQTEPÎ DE.....	349
M. Zahir Ertekin	
DI REWDU'N-NE'ÎMA ŞÊX EBDURRAHMAN Ê AQTEPÎ DE WESFÊN HZ. MUHEMMED (S.)	373
Abdulahadi Timurtaş	
MELA EHMED HÎLMÎ EL-QOXÎ Û ŞERHA WÎ YA LÎ SER NEHCU'L-ENAMA BÎ KURDÎ	395
Nesim Sönmez	
MELA EHMED YALAR Û DÎWANA WÎ.....	413
Nurettin Ertekin	

**SEYFUDDİN EL-AMİDÎ (H. 631/1233) VE FELSEFE DÜŞÜNCESİNİN
GELİŞMESİNDE OLAN ETKİSİ 439**

Shawkat Arif Mohammed al-Atrosby

**ŞEYH İSHÂK İBN YAHYÂ EL-AMİDÎ (Ö. 725) VE
HADİSİ YAYMA ÇABALARI..... 467**

Farsat Abdullah Yahya Al-Warmely

ÂMİDLİ ÂLİMLER VE MEDENİYETTEKİ ROLLERİ 497

Messaoud Mezhoudi

ŞEYHÜLİSLÂM MEHMED ES'AD EFENDİ'NİN
ATRÂBU'L-ÂSÂR Fİ TEZKİRET-İ UREFÂÎ'L-EDVÂR
ADLI ESERİNDE DİYARBAKIRLI MÛSİKÎŞİNÂSLAR

Hüseyin Akpınar
Harran Üniversitesi,
İlahiyat Fakültesi

Özet

Osmanlı dönemi XVIII. yüzyıl mûsikîşinâsları arasında yer alan Şeyhülislâm Mehmed Es'ad Efendi'nin (ö. 1753) mûsikî ile doğrudan alakalı eseri *Atrâbü'l-Âsâr*'dır. Bu eser, XVI. ve XVII. yüzyılda yaşamış yüz kadar bestekârın biyografisini ihtiva etmektedir. *Atrâbü'l-Âsâr*, Türk Mûsikî tarihinde yazılan yegâne “Mûsikîşinâslar Tezkiresi” olarak kabul edilmektedir. XVII. yüzyılda Anadolu'da Türk mûsikîsi, hem bestekârlık hem de icrâ alanında büyük bir gelişme göstermiştir. Bu dönemde “Küçük İstanbul” olarak isimlendirilen Diyarbakır, çok sayıda mûsikîşinasın yetiştiği merkezlerden biri olmuştur. Mehmed Es'ad Efendi'nin *Atrâbü'l-Âsâr*'da hayatları hakkında bilgi verdiği Diyarbakırlı mûsikîşinâslar sekiz kişidir.

Ahmed Verdî Çelebi (ö. 1718), mesleği kuyumcu olup Sultan Ahmed Han döneminde yaşamıştır. Bestekâr, hânende ve kemânzendir. Çemen-zâde Mehmed Çelebi, Sultan Mehmed Han zamanında yaşamıştır. Mesleği çiçek ve sebze yetiştiriciliğidir. Döneminin üstadlarından mûsikî öğrenmiştir. Çuvaldızzâde İsmail, Sultan Mehmed Han zamanında Diyarbakır'da mûsikî alanında meşhur olmuştur. Mahmud Çelebi, ciltçilik mesleğine sahip aynı zamanda önemli bir mûsikî üstadı idi. Bestekâr ve eşsiz bir hânendedir. Seyyid Nuh Çelebi, tımar sahibi olup mûsikîde dönemin önde gelen üstadlarındandır. Sultan Mehmed Han ve Sultan Ahmed Han zamanlarında yaşamıştır. Şehlâ Mustafa Çelebi, Sultan Ahmed Han zamanında yaşamıştır. Mesleği ciltçiliktir. Bestekâr ve hânendedir. Şarkı formu konusunda meşhur olmuştur. Şeyhzâde Ahmed Efendi, Nakşibendî şeyhlerindedir. Sultan Mehmed Han zamanında şöhret olmuştur. Diğer ilimlerde bilgi sahibi olduğu gibi bestekâr ve şarkı ilminin de üstadıdır. Yahya Çelebi, Sultan Mehmed Han devrinde şöhret olmuştur. Mesleği ciltçiliktir. Mûsikî ilmi konusunda ehliyet sahibi ve üstad olmuştur.

THE MUSICIANS FROM DİYARBAKIR IN ATRÂBU'L- ÂSÂR Fİ TEZKİRET-I UREFÂÎ'L-EDVÂR BY SHAYKH AL-ISLAM MEHMED ES'AD EFENDİ

Abstract

224 | The writing which is directly related to music and which belongs to Shaykh al-Islam Mehmed Es'ad Efendi (d. 1753) who is one of the musicians of 18th century Ottoman period, is *Atrâbü'l-Âsâr*. This work contains about one hundred composers' biographies and it has been accounted the only written "Musicians' Collection of Biographies" in the Turkish musical history. In the 17th century, Turkish music greatly progressed, both in the field of composing and performing in Anatolia. During this period, Diyarbakır which is called "Small İstanbul" had become one of the important centers where many musicians had grown up. The number of musicians from Diyarbakır whom Mehmed Es'ad Efendi has given information about their life in his *Atrâbü'l-Âsâr*, is eight.

The occupation of Ahmed Verdi Çelebi (d.1718) was jewellery and he lived in the reign of Sultan Ahmed Han. He was a composer, singer and fiddler. Çemen-zâde Mehmed Çelebi lived in the reign of Sultan Mehmed Han and his occupation was cultivation of flowers and vegetables. He had been taught music by masters of his period. Çuvaldızzâde İsmail had been a famous musician in Diyarbakır in the reign of Sultan Mehmed Han. Mahmut Çelebi was a bookbinder, and at the same time, a significant master of music. He was a composer and unmatched singer. Seyyid Nuh Çelebi was a landowner and an outstanding musician of his time. He lived in the reign of Sultan Mehmed Han and Sultan Ahmed Han. Şehla Mustafa Çelebi was a bookbinder and he lived in the period of Sultan Ahmed Han. He was a composer and a reputed singer. Şeyhzâde Ahmed Efendi was a shaykh of Nakşibendi Order. He had made a name for himself in the period of Sultan Mehmed Han. Besides being a composer and a master of music, he also was good scholar. Yahya Çelebi gained a reputation during the reign of Sultan Mehmed Han. His occupation was bookbinding. He was a meritorious master of science of music.

Giriş

Mehmed Es'ad Efendi, XVIII. yüzyıl boyunca birçok şeyhülislâm, kazaker, kadı ve molla yetiştirmiş olan Alanya kökenli bir ulema ailesinin bir ferdi olarak İstanbul'da 1684 tarihinde doğmuştur. İlk tahsilini babası Şeyhülislâm İsmail Efendi'den almıştır. Medrese eğitimini sürdürürken şiir ve mûsikî ile de ilgilenmiştir. Sultan I. Mahmud 1748'de onu Şeyhülislâmlığa tayin etmiştir. Bir yıl iki ay kadar şeyhülislâmlık vazifesi yapmış ve daha sonra bu vazifeden azledilmiştir. Şiirlerinde Es'ad mahlasını kullanan Şeyhülislâm Mehmed Efendi'nin Türkçe, Farsça ve Arapça yazdığı şiirlerini topladığı bir *Divan*'ı vardır. Ayrıca Türkçeden Arapça ve Farsçaya *Lehcetü'l-Lügat* adlı bir sözlüğü mevcuttur. 1753 tarihinde İstanbul'da vefat etmiştir.¹

Osmanlı tarihinde ilmiyeye mensup bir aileden gelen Şeyhülislâm Mehmed Es'ad Efendi, XVIII. yüzyılın mûsikîşinâsları arasında yer almaktadır. Mûsikîşinas ve bestekâr olan Mehmed Esad Efendi'nin bazı kaynaklarda on iki bazılarında ise daha fazla eser bestelediği ifade edilmektedir. Bunların birçoğunun bestesi unutulmuş, günümüze sadece güfteleri ulaşmıştır. Notası ile günümüze ulaşan besteleri altı veya yedi tanedir. Onun bir enstrüman icra ettiği yönünde bir görüş de vardır. Es'ad Efendi'nin mûsikî ile doğrudan alakalı eseri, yüz kadar bestekârın hal tercümesini ihtiva eden *Atrâbü'l-Âsâr fi Tezkiret-i Urefâi'l-Edvâr*'dır. Bu eser, Osmanlı dönemi Türk Mûsikî tarihinde yazılan ilk ve tek yegâne "Mûsikîşinâslar Tezkiresi" olarak kabul edilmektedir. Ayrıca bu esere "Tezkire-i Hânendegân" da denmektedir.² Müzisyenlere dair bu biyografi derleme eser, Lale devrinin sonlarına doğru 1728-1730 yılları arasında yazılmıştır. Bu tezkire, XVI. yüzyıldan XVIII. yüzyılın başlarına kadar Osmanlı/Türk Mûsikî tarihi kaynaklarının en önemlilerinden biridir.

Osmanlı döneminde, XVII. yüzyılda Anadolu'da Türk mûsikîsi, hem bestekârlık hem de icrâ alanında büyük bir gelişme göstermiştir. Bu devirde birçok sahada olduğu gibi mûsikîde de Osmanlı payitahtı olan İstanbul merkez olmuştur İstanbul'a ilâveten Diyarbakır'da da mûsikî alanında geniş bir faaliyet göze çarpmaktadır.³

1 Cem Behar, *Şeyhülislâm'ın Müziği: 18. Yüzyılda Osmanlı/Türk Müsikîsi ve Şeyhülislâm Es'ad Efendi'nin Atrâbü'l-Âsâr'ı*, İstanbul 2010, s. 10.

2 Nuri Özcan, "Osmanlı Döneminde Yazılmış Yegâne Mûsikîşinâslar Tezkiresi: Atrâbü'l-Âsâr", *İlim ve Sanat*, İstanbul 1992, Sayı: 31, s. 49-50; Behar, *Şeyhülislâm'ın Müziği: 18. Yüzyılda Osmanlı/Türk Müsikîsi ve Şeyhülislâm Es'ad Efendi'nin Atrâbü'l-Âsâr'ı*, s. 14.

3 Sadeddin Nüzhet Ergun, *Türk Müsikî Antolojisi*, I, 26; Nuri Özcan, "Osmanlılar'da Müsikî", *Osmanlı*

Diyarbakır, İstanbul'dan uzak bir coğrafyada bulunması ve Mezopotamya'nın bölgesel kültür merkezi konumunda olması sebebiyle Osmanlı döneminde "Küçük İstanbul" olarak isimlendirilmiştir.⁴ İstanbul dışında kayda değer sayıda mûsikîşinasın yetişip yerleştiği merkezlerden biri Diyarbakır olmuştur.⁵

Diyarbakırlı Mûsikîşinaslar

Mehmed Es'ad Efendi'nin *Atrâbü'l-Âsâr*'da hayatları hakkında bilgi verdiği Diyarbakırlı mûsikîşinaslar sekiz kişidir. Bunların sekizi de Diyarbakır'da doğmuş, biri hariç yedisi burayı vatan edinmiş, burada yaşamıştır. Bu mûsikîşinaslar hakkında alfabetik sıraya göre bilgi verilecektir:

1. Ahmed Çelebi

Mahlası "Verdî" olan Ahmed Çelebi, belde-i Âmid'de doğmuş ve 1718 yılında burada vefat etmiştir. Zergerâni (kuyumcular) sınıfının kethüdasıdır. Şöhreti, Sultan Ahmed Han dönemine rastlamaktadır. Küçük yaştan itibaren mûsikî ilmini tahsil etmiş ve ilm-i elhân üstadlarından belli ölçüde istifade etmiştir. On kadar bestesi vardır. Hem bestekâr hem de kemânzendir. Aşiran makamında ve Zencir usulünde bir murabbai vardır;

Alıp yine eline câm-ı zer-nigârını gül
Safâ ile geçirir mevsim-i bahârını gül

Ayrıca Baba Tahir makamında ve Çenber usûlünde bir murabbai mevcuttur;

Nesîm-i bü'l-heves giysû-yı cânânımdan el çeksin
Çeker bir gün nedâmet âh u efgânımdan el çeksin⁶

2. Çemen-zâde Mehmed Çelebi

(Mevlid ve mevtını) Doğum ve yaşadığı yer Diyarbakır'dır. Sultan IV. Mehmed Han zamanında meşhur (dem-i iştiyhârî) olmuştur. Bahçe işlerinde çalışarak çiçek ve sebze yetiştirme hususunda ihtimam sahibi idi. Yani asıl mes-

Ansiklopedisi, III, 225.

4 Adnan Oktay, "Nâbî'nin Münşeati'nda Şehir ve Diyarbakır", *Uluslararası VIII. Klasik Türk Edebiyatı Sempozyumu*, Diyarbakır 2014, s. 348; Halil İbrahim Haksever, "Nâbî'nin Mektuplarında Kendi Biyografisine Dair Bilgiler", *Uluslararası VIII. Klasik Türk Edebiyatı Sempozyumu*, Diyarbakır 2014, s. 214.

5 Behar, *Şeyhülislâm'ın Müziği: 18. Yüzyılda Osmanlı/Türk Müsikisi ve Şeyhülislâm Es'ad Efendi'nin Atrâbü'l-Âsâr'ı*, s. 148.

6 Mehmed Es'ad Efendi, *Atrâbü'l-Âsâr fi Tezkiret-i Urefâi'l-Edvâr*, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, Türkçe Yazmalar, nr. 6204, vr. 5b; Hakkı Tekin, *Şeyhülislam Mehmed Es'ad Efendi ve Atrâbü'l-Âsâr fi Tezkiret-i Urefâi'l-Edvâr Adlı Eseri*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri 1993, s. 44; Behar, *Şeyhülislâm'ın Müziği: 18. Yüzyılda Osmanlı/Türk Müsikisi ve Şeyhülislâm Es'ad Efendi'nin Atrâbü'l-Âsâr'ı*, s. 137, 228.

leği bağbân (bahçıvan) ve çemenzâr idi. Asrındaki bilinen ilm-i edvâr üstadlarından mûsikî teallüm etmiştir. Güzel edalı sesi Acemâne, lehçesi de nazikâne idi. İlm-i elhânın hem ilmî hem amelî yönünde yegâne idi. Uzzal makamında ve muhammes usûlündeki eseri şudur:

Ey gönül gayrıya meyl eyleme cânan bir olur
Birinin aşkı derûnunda yeter cân bir olur

Bu eserden başka beğenilen bir miktar daha güldeste-i eseri vardır. Bu eserlerini işiten (fen-perverân) mûsikî erbabı, ilm-i elhânın kaidelerine uygunluğu açısından bunları takdir etmişlerdir. ⁷

3. Çuvaldız-zâde İsmail

“Çuvaldız-zâde” diye meşhur olup ismi İsmail’dir. Belde-i Diyarbakır’da doğmuş ve orada ölmüştür. Sultan Mehmed Han zamanında meşhur olmuştur. İlm-i elhânı teallüm etmiş, kaide ve kurallarını öğrenmiş, okuma (icra) hususunda orta halli idi. Kıraat ve üstadlıkta Diyarbakır’da mûsikîyle uğraşan orta derecedeki kimselerle eşit seviyede idi. Kürdî makamında ve Hafif usulünde bir eseri vardır:

Kasdın eğerçi cân u dilin birisinedir
İkisi de fedâ yoluna birisi nedir

Bu bestenin haricinde bir miktar başka bestelerinin olduğu nakledilmektedir. ⁸

4. Mahmud Çelebi

Doğum ve ölüm yeri belde-i Âmid’dir. Sultan IV. Mehmed Han devrinde şöhret olmuştur. Zümre-i esnâf-ı mücellidindedir (ciltçidir). Mûsikîyi dönemin üstadlarından teallüm etmiş, kendisi de bu alanda üstad olmuş, bu ilimde otorite haline gelmiştir. Sesi latîf, lehçesi hoş edâ ve acemâne olup fenn-i nağam hususunda mâhir idi. Uzzal makamında ve Devr-i revân usulünde bir murabbâi vardır;

Rûh-ı âlîn sanemâ reşk-i şerâb olmuşdur
Dil-i pür-sûzum ol ateşde kebâb olmuşdur

7 Tekin, *Şeyhülislam Mehmed Es'ad Efendi ve Atrâbü'l-Âsâr fi Tezkiret-i Urefâi'l-Edvâr Adlı Eseri*, s. 59; Behar, *Şeyhülislâm'ın Müziği: 18. Yüzyılda Osmanlı/Türk Müsikisi ve Şeyhülislâm Es'ad Efendi'nin Atrâbü'l-Âsâr'ı*, s. 235.

8 Tekin, *Şeyhülislam Mehmed Es'ad Efendi ve Atrâbü'l-Âsâr fi Tezkiret-i Urefâi'l-Edvâr Adlı Eseri*, s. 58; Behar, *Şeyhülislâm'ın Müziği: 18. Yüzyılda Osmanlı/Türk Müsikisi ve Şeyhülislâm Es'ad Efendi'nin Atrâbü'l-Âsâr'ı*, s. 234-235.

Ayrıca Hicâz makamında ve muhammes usulünde bir nakışı mevcuttur;

Kûyim demi ki derd-i dili der meyân nuhem

Bâri ki âsumân niğeşt der meyân nuhem

Bunlardan başka 30 kadar bestesi vardır. Bu eserlerden her birini ilm-i elhân üstadları cân u dilden dinlemişler ve beğenmişlerdir.⁹

5. Seyyid Nûh

Seyyid Nuh'un (ö. 1714) doğduğu ve yaşadığı yer (mevlid ve mavtını) belde-i Âmid'dir. Sultan IV. Mehmed Han ve Sultan Ahmed Han zamanlarında yaşamıştır. Zümre-i erbâb-ı tımardandır (timar sahibidir). İlm-i edvâr ve elhânı, dönemin önde gelen üstadlarından almıştır. Mûsikî alanında çeşitli bilgi ve derin malumat sahibi olarak kendisi de üstad olmuştur. Sesi acâib ve tatlı, lehçe-i dili acemâne idi. Mûsikî konusundaki ehliyet ve üstadlığı gerçekten seçkin idi. Baba Tâhir makamında ve Hâvi usulünde bir murabbaı vardır:

Aşkın yolunda menzil-i maksuda yetmişem

Kûh-ı belâ vü derdi bana mesken etmişem

Ayrıca Hüseyinî makamında ve Nim-fehte usulünde bir murabbaı mevcuttur;

Mushaf demek hatadır ser safha-i cemâle

Bu bir kitâb-ı süzdür fehm eden ehl-i hâle

Bunlardan başka 30 kadar murabba, nakış ve şarkısı vardır. Mûsikî ilminin kaideleri mucibince oluşturulan bu eserler üstadlar tarafından beğenilmiştir. 1126 senesinde Diyarbakır'da vefat etmiştir.¹⁰

6. Şehlâ Mustafa Çelebi

Doğum ve ölüm yeri belde-i Âmid'dir. Sultan Ahmed Han zamanında yaşamıştır. Zümre-i esnâf-ı mücellidindedir (mesleği ciltçiliklidir). Mûsikî eğitimi ilm-i elhân üstadlarından birebir tahsil etmiştir. Şarkı formu konusunda da meşhur olmuştur. Sesi ahenkli ve latif, lehçesi acemâne ve nâzik idi. Mûsikî konusunda Diyarbakır'daki bilgi sahibi üstadlar ile aynı derecede idi. İsfahan makamında ve Darbeyn usulünde murabbaı vardır:

9 Tekin, *Şeyhülislam Mehmed Es'ad Efendi ve Atrâbü'l-Âsâr fî Tezkiret-i Urefâi'l-Edvâr Adlı Eseri*, s. 129; M. Nazmi Özalp, *Türk Mûsikîsi Tarihi*, İstanbul 2000, I, 390; Behar, *Şeyhülislâm'ın Müziği: 18. Yüzyılda Osmanlı/Türk Mûsikîsi ve Şeyhülislâm Es'ad Efendi'nin Atrâbü'l-Âsâr'ı*, s. 149, 273.

10 Tekin, *Şeyhülislam Mehmed Es'ad Efendi ve Atrâbü'l-Âsâr fî Tezkiret-i Urefâi'l-Edvâr Adlı Eseri*, s. 90; Özalp, *Türk Mûsikîsi Tarihi*, I, 426-428; Behar, *Şeyhülislâm'ın Müziği: 18. Yüzyılda Osmanlı/Türk Mûsikîsi ve Şeyhülislâm Es'ad Efendi'nin Atrâbü'l-Âsâr'ı*, s. 252.

Feryâd ederim zülf-i siyahkârın elinden
Alsam seni ol düşman-ı gaddârın elinden

Ayrıca Segâh makamında ve Semâî usulünde bir murabbaı daha vardır:

Âdem bu bezm-i devr-i dilârâyâ bir gelir
Bil kadr-i ömrünü kişi dünyaya bir gelir

Bunların dışında 10 kadar daha bestesi mevcuttur. Bunlar herkesin beğendiği eserlerdir.¹¹

7. Şeyhzâde Ahmed Efendi

Doğum ve ölüm yeri Diyarbakır'dır. Sultan Mehmed Han zamanında şöhret olmuştur. Zümre-i meşâyih-i Nakşibendiye'dendir.¹² Şeyhzâde Ahmed Efendi, Diyarbakırlı olup Nakşibendi şeyhlerindedir. Şarkı ilminin üstadlarından istifade ederek kendisi de bu hususta üstad olmuştur. Sesi, tatlı ve latîf, lehçesi nazik idi. Bestekârdır. Diğer ilimlerde de bilgi sahibi idi. Evc makamında ve Devr-i revân usulünde bir murabbaı vardır:

Nice demdir ki seyr-i mah rûy-ı yârdan dûruz
Düşüp tarik-i hicre Pertev-i envârdan dûruz

Ayrıca Nişâbur makamında ve Devr-i kebir usulünde bir murabbaı daha mevcuttur:

Acep çok cevrimi çektim ben ol hâl-i siyahkârın
Dirîgâ kim barışmadı benimle yıldızı yârin

Bunlardan başka bir miktar ilm-i edvâr kaidelerine uygun eserleri vardır.¹³

8. Yahya Çelebi

Doğum ve ölüm yeri Diyarbakır'dır. Sultan IV. Mehmed Han devrinde şöhret olmuştur. Zümre-i esnâf-ı mücellidindedir (ciltçidir). Fenn-i elhânı teallüm için mevcut olan ilm-i elhân üstadlarından mûsikî ilminin kaidelerini öğrenmek suretiyle bu konuda ehliyet sahibi ve üstad olmuştur. Musiki icrası hususunda etkili, sesi latif, tatlı, güzel ve hazin idi. Lehçe ve üslubu lezzetli, edvâr ilminin inceliklerine sahip idi. Eserleri daha önceki mûsikî mecmualarında

11 Tekin, *Şeyhülislâm Mehmed Es'ad Efendi ve Atrâbü'l-Âsâr fi Tezkiret-i Urefâi'l-Edvâr Adlı Eseri*, s. 92. Behar, *Şeyhülislâm'ın Müziği: 18. Yüzyılda Osmanlı/Türk Müsikisi ve Şeyhülislâm Es'ad Efendi'nin Atrâbü'l-Âsâr'ı*, s. 149, 252-253.

12 Tekin, *Şeyhülislâm Mehmed Es'ad Efendi ve Atrâbü'l-Âsâr fi Tezkiret-i Urefâi'l-Edvâr Adlı Eseri*, s. 94.

13 Behar, *Şeyhülislâm'ın Müziği: 18. Yüzyılda Osmanlı/Türk Müsikisi ve Şeyhülislâm Es'ad Efendi'nin Atrâbü'l-Âsâr'ı*, s. 149, 188, 254.

da yazılı olarak yer almaktadır. Acemaşiran makamında ve Nim-devir usulünde bir murabbaı vardır;

Yaşım ki gözden aks-i ârız-ı cânana düşmüştür
O şebnemdir seher berg-i gül-i handana düşmüştür

Ayrıca Kürdî makamında ve Fer usûlünde bir murabbaı daha mevcuttur;

Mürg-i dilimin kârını hep nâleler etti
Bana o gül-i bağ-ı melâhat neler etti

Bunların dışında ilm-i edvâr kaidelerine muvafık ve mûsikî üstadları tarafından beğenilen on beş kadar bestesi vardır.¹⁴

Sonuç

Şeyhülislâm Mehmed Es'ad Efendi'nin XVII. yüzyıl Osmanlı döneminde yazılan ve ilk "Mûsikîşinaslar Tezkiresi" kabul edilen *Atrâbü'l-Âsâr* adlı biyografik eserinde ismi geçen ve XVI. - XVII. yüzyıllarda yaşamış Diyarbakırlı mûsikîşinâsların sayısı sekizdir. Bunların altısı Sultan IV. Mehmed Han devrinde yaşamıştır. Tamamının doğum ve ölüm yeri Diyarbakır'dır. Yedisi Diyarbakır'da yaşamıştır. Bir tanesi de İstanbul'da bulunmuştur.

Mehmed Es'ad Efendi'nin tespitine göre *Atrâbü'l-Âsâr*'da adı geçen Diyarbakırlı mûsikîşinâsların bestelerinde ve icra tarzlarında Acem mûsikîsi etkisi görülmektedir. Es'ad Efendi, Osmanlı İstanbul'unun olağan mûsikî üslubundan uzak ve biraz da İstanbul üslubuna yabancı bulunduğu Diyarbakırlı dört bestekârın üslup ve lehçesini "Acemâne" olarak nitelendirmektedir. Es'ad Efendi'nin Diyarbakır'da doğup burada yaşayan yedi bestekârın sesleri ve icra üsluplarıyla ilgili bilgileri nereden ve nasıl edindiği bilinmemektedir.

XVI. ve XVII. yüzyılda şiir ve mûsikînin revaçta olduğu Diyarbakır'da her iki alanda çok sayıda sanatkâr yetişmiştir. Mûsikî alanında şöhreti İstanbul'a kadar ulaşan sekiz tanesi hakkında Şeyhülislâm Mehmed Es'ad Efendi, *Atrâbü'l-Âsâr* 'ında bilgi vermektedir. Osmanlı döneminde meşhur olan bu mûsikîşinaslar, farklı mesleklere sahiptir. Biri Nakşibendî şeyhi, biri kuyumcu, biri bahçeci, biri tımar sahibi, diğerleri de ciltçidir. Mesleği doğrudan mûsikî olan yoktur.

14 Tekin, *Şeyhülislam Mehmed Es'ad Efendi ve Atrâbü'l-Âsâr fî Tezkire-i Urefâi'l-Edvâr Adlı Eseri*, s. 147; Behar, *Şeyhülislâm'ın Müziği*: 18. *Yüzyılda Osmanlı/Türk Mûsikîsi ve Şeyhülislâm Es'ad Efendi'nin Atrâbü'l-Âsâr'ı*, s. 149, 283-284.

Kaynaklar

- Behar, Cem; *Şeyhülislâm'ın Müziği: 18. Yüzyılda Osmanlı/Türk Müsikîsi ve Şeyhülislâm Es'ad Efendi'nin Atrâbü'l-Âsâr'ı*, İstanbul 2010.
- Ergun, Sadeddin Nüzhet; *Türk Müsikî Antolojisi (Dini Eserler)*, I, İstanbul 1942.
- Haksever, Halil İbrahim; “Nâbî'nin Mektuplarında Kendi Biyografisine Dair Bilgiler”, *Uluslararası VIII. Klasik Türk Edebiyatı Sempozyumu*, Diyarbakır 2014, s. 214.
- Mehmed Es'ad Efendi; *Atrâbü'l-Âsâr fî Tezkiret-i Urefâi'l-Edvâr*, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, Türkçe Yazmalar, nr. 6204, vr. 5b.
- Oktay, Adnan; “Nâbî'nin Münşeati'nda Şehir ve Diyarbakır”, *Uluslararası VIII. Klasik Türk Edebiyatı Sempozyumu*, Diyarbakır 2014, s. 348.
- Özalp, M. Nazmi; *Türk Müsikîsi Tarihi*, I, İstanbul 2000. | 231
- Özcan, Nuri; “Osmanlı Döneminde Yazılmış Yegâne Mûsikîşinâslâr Tezkiresi: Atrabülâsâr”, *İlim ve Sanat*, İstanbul 1992, Sayı: 31, s. 49-50.
- Özcan, Nuri; “Osmanlılar'da Mûsikî”, *Osmanlı Ansiklopedisi*, III, 225.
- Tekin, Hakkı; *Şeyhülislam Mehmed Es'ad Efendi ve Atrâbü'l-Âsâr fî Tezkiret-i Urefâi'l-Edvâr Adlı Eseri*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri 1993, s. 44.